

LEVELEK A SZERKESZTŐHÖZ

Büszke vagyok rá, hogy megint elértem azt a szintet, amelyen magyar nyelvű sajtót tudok olvasni. Időre van szükségem ahhoz, hogy magyarul magabiztos legyek, de mennél többet látogatok ismét Magyarországra, annál jobban foglalkoztat az ország jövője. Ez az érdeklődés vezetett oda, hogy belefogtam abba a kutatásba, amelyen jelenleg dolgozom, és amely iránt – ahogy az idő halad – mind jobban elkötelezem magam.

Egyik kollégámat, Robert Reichet éppen most jelölték munkaügyi miniszternek a Clinton-kormányba. Úgy tudom, hogy elsőrendű törekvése megreformálni az amerikai szakképzést. Terve az, hogy az iskolarendszer középfokon általános képzést nyújtson mindenkinek, azokat azonban, akik nem mennek tovább egyetemre, technikai képzésben részesítse, és így "termelő erővé" válhassanak.

Belátom, hogy Amerika méretei nem hasonlíthatók Magyarországhoz, a kihívások azonban nyilvánvalóan hasonlóak. Ezt azon az alapon mondom, hogy számos ország oktatási rendszerét tanulmányoztam az elmúlt néhány évben – így például Izraelét, Franciaországét, valamint több afrikai országét –, és mindenütt azonos problémákkal, hasonló törekvésekkel találkoztam. Ezért, ha úgy gondolják, hogy föladataikban támogatni tudom önöket, kérem, számítsanak rám.

*Dov Ronen
Harvard Egyetem*

Hitoktatást is hitelesen

Felháborított az új társadalomtudományi folyóiratnak – az *Education*nak – az első száma. Felháborodásomat kifejezetten a folyóirat által a hitoktatás és az iskola különböző szintű kapcsolatát feszegető körkérdésre adott egyik válasz idézte elő. *Zibolen Endre* tanár úrnak, a Felsőoktatási Pedagógiai Kutató Központ ny. igazgatójának a "feleletéről" van szó.

Zibolen tanár úr a kérdésekre nem válaszolt,

ehelyett *hitvallást* tett. Ebből a hitvallásból megtudhatjuk, hogy ő (mármint Zibolen Endre)

– *Prohászka Lajos* tanítványa volt;

– lelkesen támogatja az általános és a középfokú iskola hittanoktatási koncepcióját;

– a hittanoktatást mindenképpen az iskola órarendjébe kívánja elhelyezni;

– mintegy 60 évvel ezelőtt a *Könyves Kálmán Reálgimnázium* – itt érettségizett Zibolen Endre – máig érvényes példát mutatott a vallásoktatás iskolai megszervezését és a vallási (világnézeti) toleranciát illetően;

– Zibolen Endre meglátása szerint perdöntő a vallásoktatás sikere és jövője szempontjából az a szellemi központ, amely a hittan tanítását felváltó intézményben jelen van.

Eddig látszólag minden rendben van. Azért van minden rendben, mert Zibolen Endre "hitvallása" manapság igen divatos elképzelés, a hivatalos álláspontnak sem mond ellent. Ez a harmónia azonban csak látszólagos, mert a szerző szelektív jellegű memóriája felettébb megzavarhatja az 50-es évekre is emlékező olvasót. Mert mit kezd például Zibolen Endre újszerű véleményével az az olvasó, akinek véletlenül kezébe került Zibolen Endrének 1954-ben kiadott munkája (*Pedagógia I. Útmutató és kiegészítő jegyzet*. Budapest, 1954.). Ez a kötet nem csupán hitvallás, hanem – *Kairov* 1948-ban megjelent művére támaszkodva – a magyar *kommunista pedagógia* foglalatata.

Ha az *Education*-ból idézett hitvallás csupán ezt az ellentmondást tartalmazta volna, akkor persze ez az írás még nem született volna meg. Ez ember hasonló jelenségekkel szemben manapság immúnissá válik. Csakhogy a szerző a hitvallását egy kérdéssel folytatja: „Vajon milyen szellemi környezettel találkozunk a fakultatív hittan mai általános és középfokú iskoláinkban?” Aztán megállapítja, hogy „... van alapunk az aggodalomra”, és ennek érzékeltetésére egyetlen példát ígér. Ezek után kiemeli a *Zsolnai József* nevével fémjelzett

Nyelvi, irodalmi és kommunikációs nevelési program tantervének célrendszeréből egyetlen ún. részblokkot (a vallásos képzetek leépítése), és ennek kapcsán mintegy másfél hasábon keresztül vallásellenességgel, sőt alkotmányellenességgel vádolja a programot és persze áttételesen a program alkotóját is.

Nos, ez a *mértékvesztés* az, ami felháborított és reflektálásra kényszerített. Az a látható és kitapintható ígekezet, amelyik a pluralista gondolkodásmód és a világnézeti szabadság jegyében könyörtelenül irtaná a pluralista gondolkodásmódot és a különböző világnézettel szembeni toleráns magatartást. Ehhez a manőverhez pedig véleményét többnyire a megfellebbezhetetlen igazság jegyében interpretálja, s az teljességgel érdektelen számára, hogy ez az "igazság" mekkora áldozatot követel és mekkora veszteséget okoz, őt a következmények nem érdeklik.

Ezt a módszert alkalmazta Zibolen tanár úr is. Véleményét igazságként aposztrofálta. Rádásul fejeket követelt, s nem adta alább: egy több évtizedes pedagógiai kutatással kimunkált, és kísérletek sokaságával igazolt alternatív pedagógiai program (programok) önmegsemmisítését látná helyénvalónak, mivel ő úgy látja, hogy ezek a programok az akadályai a vallásoktatásnak.

Láttuk, hogy Zibolen Endre "igazsága" jócskán megváltozott az 50-es években általa képviselt "igazsághoz" képest. Most azonban nem csupán, illetve nem elsősorban erről van szó, hanem arról, hogy Zibolen Endre vádjai tökéletesen hamisak. Igazolásképpen az alábbi érveket sorolom fel.

A citált és bírálát tárgyát képező célrendszer-részlet pontosan ez: 1. A gyermeki világkép leépítendő elemei; 1.1 vallásos képzetek; 1.2 babonák. Az tehát a kérdés, hogy le kell-e építeni a hiteles és valóságghú világkép érdekében a vallásos képzeteket és a babonákat. A válaszom egyértelműen igen. Gondolom, a tekintetben, hogy a babonákat (a golya hozza a gyereket típusúakat) célszerű leépítenie az iskolának (vagy a családnak), az olvasók többsége nem kíván vitát nyitni. A vallásos képzetek ügyében pedig Szentágothai Jánossal értek egyet, miszerint: „Mind az iskolai hitoktatásban, mind a helyette oktatott "nem vallásos jellegű" erkölcsstanban tilos a tudomány által elfogadottal ellentétes (obszurantista, mágius stb. világszemléletből folyó) állításokat képviselni: pl. a világegyetem, bolygónk és az élőlények keletkezésével ellentétes elméleteket ... hangoztatni. A zsidó és keresztény történelmi felekezetek és egyházak a világ fejlett részén mindenütt ésszerű kompro-

misszumra jutottak e kérdésben a modern tudományos világképpel." (*Educatio* 1992/1, 122. p.) (Ne feledjük! Róma a közelmúltban Galileit is rehabilitálta.) Ez a követelmény minden szempontból elfogadható számomra, de semmi sem garantálhatja a megvalósulását. Gondoljunk például a családpedagógia vagy az alulképzett hittantanár tévedéseire, túlkapásaira. Ezeket a túlkapásokat – a tudományos világképpel ellentmondó vallásos képzeteket – pedig így vagy úgy kompenzálnia (leépítenie) kell valakinek.

A Zsolnai-féle program nem beszél világnézetről. Világnézetiileg semlegességre törekedett mindig, és ma is arra törekszik. De nem mondhat le a világkép alakításáról, a gyermeki világkép fejlesztéséről. S itt a lényeg. Tudatosan elkülöníti a világképet a világnézettől. A világkép és a világnézet közötti distinkciót Nyíri Tamás professzor úr az alábbiakban fogalmazza meg: „... világképen az ismeret és tudásanyag (bizonyos szempont szerinti) elrendezését értjük, ... világnézeten azt az alapvető szempontot vagy horizontot, amely megnyitja az embert Isten és a világ előtt, amelybe elhelyezhető valamennyi részismeret.” (*A filozófiai gondolkodás fejlődése*. Bp., Szent István Társulat, 1977. 18. p.)

Többnyire hasonló módon fogalmaz *Csorba László*, *Schüttler Tamás* és *Juhász Nagy Pál* is a Juhász Nagy Pál akadémikussal történt beszélgetés során, amikor is a transzcendenst, a metafizikát az absztrakt gondolkodás értelmezési keretként interpretálják. (Tudomány, transzcendencia, iskola. *Új Pedagógiai Szemle*, 1992/5. 45–52. p.)

Tehát a kérdést némileg leegyszerűsítve: a világkép az ismeret, a tudás, az episztemológia, a racionalizmus terminológiákkal, a világnézet pedig a hit, a transzcendens, a metafizika, az értelmezési keret terminusokkal írható le. A Zsolnai-féle program nem vállalkozik, nem vállalkozhat a világnézet befolyásolására, mint már említettem, e tekintetben a semlegességet vállalja. Nem így a világképpel. S ennek megfelelően a hiteles világkép érdekében leépíti a vallásos képzeteket (is), ha azok hamisak, laposak és babona-jellegűek. Megítélesem szerint a Nyelvi, irodalmi és kommunikációs nevelési programnak éppen ez a világnézeti semlegessége az egyik legnagyobb erénye. Gondoljuk csak meg, jócskán a rendszerváltás előtt, 1971-ben kezdődött a programmal kapcsolatos kutatás, és a teljes kimunkálása 1985-re fejeződött be. S azóta sem elvi, sem pedig politikai korrekcióra nem szorult.

A Képességfejlesztés Országos Központjában (2025 Törökbálint, Köztársaság tér 8.) már 1985-

ben – tehát a rendszerváltás előtt – hivatalosan is bekerült a hittanoktatás a tantárgyak körébe, a hittanoktató pedig a testület tagjává vált. Tehát a világnézeti semlegességgel jól megfér a vallásoktatás, amennyiben az a tartalmát illetően magas szintű és minőségelvű, ugyanakkor a program mögött meghúzódó pedagógiai paradigmának sem mond ellent.

Úgyhogy megnyugodhat Zibolen tanár úr. Sem Zsolnai József programja/i/ sem pedig Zsolnai József nem teremt vallásellenes szellemi környezetet az iskolában, s nem fogja megakadályozni a hittannak az órarendbe való felvételét”, de remélem, hogy továbbra is küzdeni fog a magyar közoktatás minőségi megújításáért. S itt a minőségen van a hangsúly. Mert lehet a vallást is magas színvonalon közvetíteni a gyereke számára, de lehet ezt alacsony színvonalon is megtenni. Mint ahogy a matematikát, a fizikát, a történelmet, a magyar nyelvet stb. is lehet – a már említett Juhász Nagy Pál kifejezésével élve – intelligensen tanítani, és lehet ezzel ellentétes módon is. S azzal gondolom mindenki egyet ért, hogy a lélekölő, alacsony színvonalú, dilettáns nevelés ellen még akkor is tenni kell valamit, ha ennek a nevelésnek történetesen nem a matematika, a fizika, a történelem, a magyar nyelv stb. a tárgya, hanem a hitoktatás.

*Csizmazia Sándor
tanító, Tengelic*

Contra factum

Szeretek a tényekkel szembesülni. Szeretem az egyenes igent vagy nemet, mert tudhatom hányadán álllok. Szeretem a jól megválaszolt kérdéseket, mert a jó kérdés és az arra adott jó válasz sokat elárul a kérdezőről és a válaszadóról. Nagyon szeretem, ha egy kérdésre többen is választ adnak, mert ezzel mások helyzetébe, gondolkodásmódjába képzelhetem magam. Szeretem, ha egy kérdésre sok, egymástól nagyon különböző választ olvashatok, hiszen ezáltal a világ sokszínűségében gyönyörködhetem. Mindezekon túl azért is olvastam örömmel az Educatio körkérdéseire válaszoló véleményét az iskolai hittanoktatásról, mert a téma több vonatkozásban is érdekel, érint.

Ámde nem szeretem, ha egy kérdésre a válaszadás ál-orcája, rizспорos parókája alá rejtőzködő közhelelyeket, másról-beszélést hallok vagy olvasok. Lehetséges, hogy már hozzá kellett volna edződjem ehhez a stílushoz – az utóbbi évek sajtója mindent megtett annak érdekében, hogy hozzászoktasson

–, azonban még mindig bosszant, ha egy válaszadásra felkért szaktekinetly – némileg visszaélve a felkínált fórummal – úgy szerzi meg magának a “megnyilatkozhatás” örömét, hogy közben megfélekedzik arról, mit is kérdeztek tőle valójában. Ez jutott eszembe Zibolen Endre sorait olvasva a körkérdésekre adott válaszok sorában.

Természetesen magánügyem, hogy mit szeretek és mi bosszant fel, ettől ugyan még nem kellene tollat ragadnom, azonban Zibolen Endre cikkében van néhány megfellebbezhetőnek olvasható megállapítás, amit feltétlenül helyreigazítandónak vélek.

A cikk bevezető háromnegyed részét, Zibolen Endre visszaemlékező gondolat-hekatombáit már minősítettem. A második részben azonban Zsolnai Józsefet és iskoláját tűzi tollhegyére a szerző. A hittanoktatás mai magyarországi helyzetképét egyetlen példa kiragadásával óhajtja felvázolni, és ez az egyetlen példa Zsolnai József és a Törökbálinti Kísérleti Iskola. Műszaki ember vagyok, és mint ilyent korán megtanítottak az alapigazságra: “Egy kísérlet: nem kísérlet.” Ha csak egy próba alapján, avagy egyetlen példát kiemelve próbálunk a világ dolgairól következtetéseket levonni, akkor könnyen olyan helyzetbe kerülhetünk, mint Zibolen Endre, aki lehet, hogy jó eredményre jutott, csakhogy rossz modellt választott igaza alátámasztására. A valóság ugyanis az, hogy a kísérleti iskolát nem 1981-ben, hanem 1985-ben alapították, tehát bármit vallott Zsolnai József 1981-ben, azt nem „kísérleti iskolája feladatának vallotta”, ahogyan azt a cikkíró állítja. Az iskolában és elődjében – mint ahogyan a másik törökbálinti iskolában is – egyetlen évben sem szünetelt a fakultatív hitoktatás. 1985-ben 80, 1986-ban 87, 1987-ben 131, 1988-ban 142, 1989-ben 227, 1990-ben 185, 1991-ben 245 és 1992-ben 260 gyermek iratkozott be csak a kísérleti iskolában fakultatív iskolai hitoktatásra. Úgy vélem, hogy ezek a beiratkozási arányok az iskola közel 600 fős létszámához viszonyítva napnál világosabban bizonyítják: szó sincs az iskolai hittanoktatás direkt vagy indirekt korlátozásáról, leépítéséről.

Ahol a tények beszélnek, ott felesleges az ajánlás, mondja a Talmud. Mégis idézném Deme Tamást, aki az alábbiakat írta. „A közkeletű módon érték-közvetítő, képességfejlesztő, gyakorlatközelű pedagógiának nevezett Zsolnai-iskolamodell ugyan-csak elkötelezettnek nevezhető a maga markáns kulturális-közösségi világnézeti nevelése révén. ... Önmagát minősítő tény, hogy a törökbálinti plé-

bánost nem vendégművészként, hanem testülete tagjaként kezelte a kutató-igazgató.” Elemezni lehetne, hogy ezek a világnézeti oktatás területén elért eredmények mennyiben az iskolaigazgatók toleranciájának, illetve milyen mértékben a törökbálinti katolikus plébános agilitásának köszönhetőek. Egy dolog azonban valóság: a valamikori budai járásban egyedül Törökbálinton volt folyamatosan iskolai hitoktatás, még a legnehezebb időkben is.

Mindezeket a tényeket nem a körkérdésre választ adó cikkíró kívülálló helyzetéből, hanem az alapítása óta a Törökbálinti Kísérleti Iskolába járó két fiú-gyermekem apjaként, elkötelezett, egyházért tenni akaró keresztényként és törökbálinti önkormányzati képviselőként tapasztaltam meg. Nem gondolom azonban, hogy minden a legnagyobb rendben lenne: sem az országban, de még csak itt Törökbálinton sem. Ugyanakkor, amikor hangot adok az alkotmány adta vallásszabadság gyakorlati

valóra váltása felett érzett örömömnek, fel kell hívnom az iskola vezetésének figyelmét: volna még mit tenni a fakultatív iskolai hitoktatás esélyegyenlőségének megteremtése érdekében. Mindaddig, amíg a hitoktatók a többi fakultatív tárgy oktatóival azonos “kezelésben” nem részesülnek, tantestületi tagságuk fontos, de pusztán csak formális lépésnek tekinthető. Most az következhetne, hogy az iskola saját költségvetéséből fedezze a hitoktatók óradíját is. Ha ugyanis azt hangoztatjuk, hogy minden szempontból azonos esélyű tantárgy a világnézeti oktatás más fakultatív tárgyakkal, akkor ennek vonatkoznia kell a hittanóráknak a fakultatív időblokkban való minél korrektebb elhelyezésére és a hittanárnak a többi oktatóval azonos javadalmazására is.

*Turai István
Törökbálint*

KÖVETKEZŐ SZÁMUNK JÚNIUSBAN JELENIK MEG, IGYEKSZÜNK
A KISEBBSÉGEK ÉS AZ OKTATÁS VISZONYÁT KÖRÜLJÁRNI.

A JÖVŐBEN IS TEMATIKUS SZÁMOKKAL JELENTKEZÜNK. MINT
EDDIG, EZUTÁN IS A LEGHANGSÚLYOSABB PROBLÉMÁKKAL
FOGLALKOZUNK. AZ OKTATÁSI TÖRVÉNYKEZÉSSSEL AZONBAN
NEM, HISZEN TAVALY TAVASSZAL MÁR FELTETTÜK A KÉRDÉST:

SZABAD LEGYEN, VAGY KÖTELEZŐ?

EBBEN A KÖTETBEN ÖSSZEFOGLALTUK A KÖZOKTATÁSI TÖRVÉNY
KONCEPCIÓJÁRÓL ALKOTOTT SZAKÉRTŐI VÉLEMÉNYEKET.

RENDELJE MEG KÖZVETLENÜL A KIADÓTÓL!
EDUCATIO, 1395 BUDAPEST, Pf. 427